

الشمس
السمسم
الشمس
الشمس

کافی، مجید، ۱۳۴۴ -	سرشناسه:
مبانی جامعه‌شناسی / مولف مجید کافی.	عنوان و نام پدیدآور:
ویراست ۲.	وضعیت ویراست:
قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۸.	مشخصات نشر:
۲۹۵ ص.	مشخصات ظاهری:
۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹۷۱۲-۷	شابک:
فیپا	وضعیت فهرست نویسی:
چاپ اول: ۱۳۸۵ (فیپا).	یادداشت:
چاپ دوم: ۱۳۹۴ (فیپا).	یادداشت:
چاپ سوم: ۱۳۹۶ (فیپا).	یادداشت:
چاپ چهارم: ۱۳۹۸ (فیپا).	یادداشت:
جامعه‌شناسی - Sociology	موضوع:
تحولات اجتماعی - Social change	موضوع:
جامعة المصطفی العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی	شناسه افزوده:
Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center	شناسه افزوده:
HM ۶۰۶	رده بندی کنگره:
۳۰۱	رده بندی دیویی:
۶۰۵۵۶۳۵	شماره کتابشناسی ملی:
BA۰۰۷۷	

مبانی جامعه‌شناسی

مجید کافی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

مبانی جامعه‌شناسی (ویراست جدید)

مؤلف: مجید کافی

چاپ چهارم: ۱۳۹۸ ش / ۱۴۴۱ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۴۴۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸؛
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ / (داخلی ۱۰۵) + تلفکس: ۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
◀ ایران، قم، بلوار محمدمامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

📧 pub_almustafa

🛒 <http://buy-pub.miu.ac.ir>

✉ miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی	● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی	● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
● صفحه‌آرایی: سید محسن عمادی مجد	● ناظر فنی: علی عبادی فرد

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

هرگونه نسخه‌برداری اعم از کپی‌برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

پیش‌گفتار

با وجود آثار متعدد و متنوع در باب جامعه‌شناسی، این پرسش به ذهن خطور می‌کند که وجه تمایز این نوشتار از سایر آثار چیست که سبب تهیه آن شده است؟ این پرسش گاهی وسوسه‌ای می‌شد که برای تهیه متن «درسواره» اقدام نکنم و برای تدریس درس «مبانی جامعه‌شناسی» به کتاب‌های موجود بسنده کنم. اما دو نکته مرا بر آن وسوسه غالب کرد:

نخست این‌که بسیاری از متون موجود در باب «مبانی جامعه‌شناسی» ترجمه‌ای است که این امر سبب دیریابی معنایی و گاه بی‌معنایی جمله یا جمله‌هایی از متن بود؛ و دوم این‌که مثال‌های زده شده در این کتاب‌ها معمولاً غریب‌ومی، و برای دانشجویان یا طلاب مسلمان غیر قابل فهم است.

از این رو در صدد برآمدن تا متنی بسیار روان (با جملات کوتاه و الفاظ معمولی) ولی در عین حال، دقیق با مثال‌های ملموس و محسوس از جامعه و فرهنگ خودی برای این دست از دانشجویان و به پیشنهاد دفتر برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی جامعه‌المصطفی ع‌الیه‌السلام و العالمیه تهیه نمایم.

در این راستا، از پذیرش و توجه به توصیه‌های استادان بزرگوار و پیشنهادهای دوستان، طلاب و دانشجویان عزیز که زحمت خواندن متن را تحمل کردند، دریغ نورزیدم.

اقرار می‌کنم که خواسته‌ام در حد توان خود، دست‌کم مجموعه‌ای از موضوع‌ها و مسائل مطرح در جامعه‌شناسی را معرفی کنم تا بستری برای آشنایی دانشجویان و

طلاب علاقه‌مند به این رشته فراهم آورم. این خواسته کم نیست و از این رو به آن بسنده کردم تا چه مقبول افتد.

کتابی که اکنون در پیشگاه شماست، از یک فصل مقدماتی و چهار بخش تشکیل شده است. بخش نخست که حاوی پنج فصل است «جامعه و انواع آن»، «فرهنگ»، «منزلت و نقش اجتماعی»، «اجتماعی شدن و شخصیت» و «همنوایی و انحراف اجتماعی» به بررسی مباحث مربوط به فرهنگ و جامعه به طور کلی اختصاص یافته است. بخش دوم عهده‌دار بیان و بررسی ساخت‌های قدرت (گروه‌های اجتماعی، قشربندی جامعه، قشربندی قومی و نژادی و قدرت اجتماعی) است. بخش سوم کوششی است در بررسی نهادهای اجتماعی (فصل دهم)، نهاد خانواده (فصل یازدهم)، نهاد دین (فصل دوازدهم)، و نهاد آموزش و پرورش (فصل سیزدهم). مباحث تحولات اجتماعی بخش چهارم را به خود اختصاص داده است که شامل رفتار جمعی (فصل چهاردهم)، جنبش‌های اجتماعی (فصل پانزدهم)، اجتماع روستایی و جامعه شهری و... (فصل شانزدهم) و سرانجام دگرگونی اجتماعی (فصل هفدهم) است.

بر خود واجب می‌دانم که نخست از استادان جامعه‌شناسی ام صمیمانه سپاسگزاری کنم که عالمانه در جریان تدریس جامعه‌شناسی، سبب آشنایی ام با این رشته علمی شدند.

آن‌گاه باید از همیاری تمام کسانی که به شکلی در این کار سهیم بوده‌اند، تشکر کنم. هرگز نمی‌توان از پشتیبانی‌های جامعه‌المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام و العالمیه و کمک معنوی جناب حجت الاسلام والمسلمین علیرضا اعرافی دفتر برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی چشم پوشید.

سرانجام امتنان خود را، به سپاسگزاری از بخش دیگری از دوستان اختصاص

پیش‌گفتار ۷

می‌دهم که بدون زحمات آنان، این کار به سرانجام نمی‌رسید؛ کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی مرکز جهانی، حروفچینان، ویراستار محترم جناب آقای مجتبی مهدوی سعیدی و دیگرانی که ممکن است از کارشان غفلت کرده باشم. در پایان امیدوارم کتاب حاضر، متن یا منبع درسی برای آموزش و تحقیق طلاب و دانشجویان رشته‌های مختلف علوم انسانی، از جمله جامعه‌شناسی در مقطع کارشناسی مقبول افتد، خواسته‌ام در سزاواری این اثر کوشیده باشم و چشم‌به‌راه بزرگواری‌ها و نقادی‌های مشفقانه استادان، طلاب و دانشجویان خواهم برد.

زمستان ۱۳۸۵

مجید کافی

فهرست

مقدمه	۱۹
کلیات علم جامعه‌شناسی	۱۹
تعریف «جامعه‌شناسی»	۱۹
گستره مسائل جامعه‌شناسی	۲۰
بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی	۲۱
۱. ابن خلدون	۲۲
۲. آگوست کنت	۲۳
۳. کارل مارکس	۲۴
۴. امیل دورکیم	۲۴
۵. ماکس وبر	۲۵
روش جامعه‌شناسی	۲۶
مراحل تحقیق علمی	۲۷
فایده جامعه‌شناسی	۲۸
نتیجه‌گیری	۲۹
بخش اول: فرهنگ و جامعه	
۱. جامعه و انواع آن	۳۵
انسان و زندگی اجتماعی	۳۵
جامعه شکار و گردآوری خوراک	۳۷

جامعه شبانی	۳۸
جامعه باغچه‌کاری	۳۹
جامعه کشاورزی (دولت‌های سنتی)	۴۰
جامعه صنعتی	۴۲
سه جهان	۴۴
جامعه فراصنعتی	۴۵
۲. فرهنگ	۵۱
تعریف فرهنگ	۵۱
ارتباط متقابل نمادی	۵۲
هنجارهای فرهنگی	۵۳
انواع هنجارها	۵۴
ویژگی‌های عام فرهنگ	۵۵
نظام فرهنگی	۵۶
فرهنگ مادی و فرهنگ معنوی	۵۹
انتقال فرهنگ	۶۰
تأخیر فرهنگی	۶۲
۳. منزلت و نقش اجتماعی	۶۷
منزلت اجتماعی	۶۷
منزلت انتسابی و منزلت اکتسابی	۶۸
نقش اجتماعی	۶۹
تعارض نقش‌ها	۷۰
الگوهای نقش	۷۰
نقش واگذار شده و نقش اجرا شده (محول و محقق)	۷۱
تحرك اجتماعی	۷۲

جامعه باز و جامعه بسته	۷۳
۴. اجتماعی شدن و شخصیت	۷۹
اجتماعی شدن	۷۹
هدف های اجتماعی شدن	۸۰
اجتماعی شدن آگاهانه و ناآگاهانه	۸۱
عوامل اجتماعی شدن	۸۱
شخصیت	۸۳
۱. مفهوم خود	۸۴
۲. مفهوم خود و نظریه چارلز هورتون کولی	۸۵
۳. دیگری تعمیم یافته	۸۶
۴. تفاوت شخصیت	۸۷
۵. همنوایی و انحراف اجتماعی	۹۳
تعریف انحراف	۹۴
۱. انحراف موقتی و دائمی	۹۵
۲. انحراف فردی و انحراف گروهی	۹۶
تبیین انحراف	۹۶
۱. تبیین های زیست شناختی	۹۷
۲. تبیین های روان شناختی انحراف	۹۷
۳. تبیین های جامعه شناختی انحراف	۹۸
نظریه مرتون	۱۰۱
خرده فرهنگ منحرف	۱۰۵
رفتار انحرافی و نهی از منکر	۱۰۶
انحراف و نظم اجتماعی	۱۰۶
۱. کارکردهای اجتماعی انحراف	۱۰۷

۱۰۷ ۲. کارکردهای مثبت انحراف

۱۰۸ ۳. کارکردهای منفی انحراف

بخش دوم: ساخت‌های قدرت

۱۱۷ ۱. گروه‌های اجتماعی

۱۱۷ گروه‌های اجتماعی

۱۱۸ گروه نخستین و گروه دومین

۱۱۹ گماینشافت و گزانشافت

۱۲۰ گروه خودی و غیرخودی

۱۲۱ ساختار گروه‌ها

۱۲۳ رهبری گروه

۱۲۴ شیوه‌های رهبری

۱۲۴ گروه مرجع

۱۲۹ ۲. قشربندی اجتماعی

۱۲۹ تعریف قشربندی اجتماعی

۱۳۰ نظام قشربندی باز (طبقات اجتماعی)

۱۳۱ شاخص‌های طبقه اجتماعی

۱۳۱ روش‌های بررسی قشربندی

۱۳۳ طبقات اجتماعی در جوامع صنعتی

۱۳۴ نظام قشربندی بسته (کاست)

۱۳۶ جامعه بی طبقه

۱۳۷ شرایط افراد در طبقات اجتماعی

۱۳۹ تحلیل طبقه اجتماعی

۱۴۲ خودمحوری طبقاتی

۱۴۲ فقر

۱۴۳ فقرا چه کسانی هستند؟

۳. قشربندی قومی و نژادی	۱۴۹
تعریف نژاد	۱۴۹
۱. گروه‌های قومی	۱۵۰
۲. گروه‌های اقلیت	۱۵۱
تعارض قومی و نژادی	۱۵۳
نژادپرستی و ایدئولوژی آن	۱۵۳
تبیین‌های نژادپرستی	۱۵۵
گروه اقلیت و جامعه	۱۶۰
واکنش گروه اقلیت	۱۶۱
قوم‌پرستی	۱۶۳
۴. قدرت اجتماعی	۱۶۷
تعریف قدرت	۱۶۷
قدرت شخصی و قدرت اجتماعی	۱۶۸
سرچشمه‌های قدرت	۱۶۸
اقتدار و انواع آن	۱۶۹
نفوذ	۱۷۰
راه‌های تشخیص قدرتمندان	۱۷۰
نهاد سیاست	۱۷۱
کارکردهای حکومت	۱۷۲
انواع حکومت	۱۷۳
دولت	۱۷۴
تفاوت دولت‌های ملی با دولت‌های سنتی	۱۷۵
بخش سوم: نهادهای اجتماعی	
۱. نهادهای اجتماعی	۱۸۳
تعریف نهاد اجتماعی	۱۸۳

ویژگی‌های نهادها	۱۸۴
نهادینه شدن	۱۸۵
کارکردهای مشترک نهادها	۱۸۶
تغییر کارکردها	۱۸۷
دیدگاه‌ها	۱۸۸
۲. نهاد خانواده	۱۹۳
نهاد خانواده	۱۹۳
ساختار خانواده	۱۹۴
خانواده در جوامع مدرن صنعتی	۱۹۵
کارکردهای خانواده	۱۹۶
کم‌رنگ شدن کارکردهای خانواده در جوامع صنعتی	۱۹۹
ازدواج	۱۹۹
درون همسرگزینی و برون همسرگزینی	۲۰۱
طلاق	۲۰۲
۳. نهاد دین	۲۰۹
تعریف دین	۲۱۱
ویژگی‌های مشترک ادیان	۲۱۱
انواع دین	۲۱۲
۱. ادیان ابراهیمی یا الهی	۲۱۳
۲. ادیان غیر الهی یا ایدئالیسم متعالی	۲۱۵
کارکردهای دین	۲۱۷
نظام‌های درون دینی	۲۱۹
سکولاریسم	۲۲۰
۴. نهاد آموزش	۲۲۵
نهاد آموزش در جوامع صنعتی	۲۲۵

ویژگی‌های آموزش در جوامع معاصر	۲۲۶
نظام مدرسه	۲۲۷
رقابت	۲۲۸
خودصادق‌گردانی	۲۲۹
کارکردهای نهاد آموزش	۲۳۰
نابرابری اجتماعی و آموزش	۲۳۰
برابری فرصت‌های آموزشی	۲۳۳
آموزش و پرورش در جهان سوم	۲۳۳
بخش چهارم: تحولات اجتماعی	
۱. رفتار جمعی	۲۴۱
رفتار جمعی	۲۴۱
انواع شناخته شده رفتار جمعی	۲۴۳
عوامل تعیین‌کننده رفتار جمعی	۲۴۴
نظریه‌ها	۲۴۶
نظریه سرایت	۲۴۷
ویژگی‌های سلب هویت فردی	۲۴۷
پیامدهای رفتار جمعی	۲۴۸
۲. جنبش‌های اجتماعی	۲۵۳
تعریف جنبش اجتماعی	۲۵۳
تفاوت جنبش اجتماعی با رفتار جمعی و نهاد اجتماعی	۲۵۴
ویژگی‌های جنبش اجتماعی	۲۵۴
طبقه‌بندی جنبش‌های اجتماعی	۲۵۵
عامل موفقیت یک جنبش	۲۵۷
رهبری فرهمند و رهبری اجرایی	۲۵۸
ویژگی‌های شخصیتی اعضای جنبش	۲۵۹

شرایط اجتماعی زمینه‌ساز جنبش‌ها	۲۵۹
مراحل جنبش‌های اجتماعی	۲۶۰
۳. اجتماع روستایی، جامعه شهری و شهرنشینی	۲۶۵
اجتماع روستایی	۲۶۵
نهادهای روستا	۲۶۵
جامعه شهری	۲۶۶
شهرنشینی	۲۶۷
تراکم جمعیت و کنش متقابل در شهر	۲۶۸
تفاوت زندگی روستایی و شهرنشینی	۲۶۹
شرایط شهرنشینی	۲۷۰
تفسیر زندگی شهری	۲۷۰
مزایای شهرنشینی	۲۷۱
نظریه‌های شهرنشینی	۲۷۱
بوم‌شناسی شهری	۲۷۲
نظریه نواحی هم‌مرکز	۲۷۲
نظریه هسته‌های چندگانه	۲۷۴
شهرنشینی به عنوان یک شیوه زندگی	۲۷۴
شهرک‌ها	۲۷۵
هم‌گرایی جامعه شهری و اجتماع روستایی	۲۷۶
حومه‌نشینی	۲۷۶
۴. دگرگونی اجتماعی	۲۸۱
دگرگونی اجتماعی و فرهنگی	۲۸۱
۱. نظریه‌های دگرگونی اجتماعی	۲۸۲
۲. نظریه‌های تکاملی	۲۸۲
تکامل یک خطی و چندخطی	۲۸۴

نظریه‌های دوری	۲۸۴
تطورگرایی دورانی ابن خلدون	۲۸۴
نظریه ماتریالیسم تاریخی	۲۸۶
عوامل مؤثر بر دگرگونی‌های اجتماعی	۲۸۷
موانع دگرگونی اجتماعی	۲۸۹
پیامدهای ناخوشایند دگرگونی اجتماعی	۲۹۰
برنامه‌ریزی اجتماعی	۲۹۱